

- Átlátsz, tudom, a bűnök cifra gyolcsán, erény rongyán, bátorság, mentebőren. Vádaskodni, gyanakodni azonban én is tudok, s mindjárt meg is kérdem: miért van kő, ha nem lesz épülete? Hát nem segít a haj az alleluja?... Széthull az ember millió darabra, mint esőben a vályog kaliba?

- Ejnye! - csóválta fejét az Isten, s hátradőlt a füstgomolyra, amely a pipájából göngyölődött a tarkója alá:

- Biz' isten olyan türelmetlen vagy. Itt a pipám, szippants vagy kettőt belőle...

- Kedves vagy, de ne fáradozz! Csak isteni fogadat váslaná szám erjedt ecetje, és arcod vonásai eltorzulnának a savanyú és keserű ízekről...

- Megfigyelésem szerint az ellenkezést, a vitát még a verseidnél is jobban szereted. A magam személyét már nem is említtem...

- Ne is említsd azok után, hogy plagizálással vádoltál!...

- Én ezt a szót nem említettem, de szinte hihetetlen számomra, hogy mennyei sublótomban nem volt utalás arra a vázlatok között, hogy az anyag fogalma úgy remeg át az idea ujjbegyébe, megőrizvén mégis a maga határait, mint nálad az Ódában... Ott arról szólsz, hogy a néember vérkörei, miként a rózsabokrok, reszketnek szüntelen, s viszik az örök áramot, hogy arcán nyíljon ki a szerelem, és méhének áldott gyümölcse legyen... Továbbá azt írod, hogy gazdag életet nyer a salak a vesék forró kútjain...

- Mondjad csak tovább! Végre hallok egy isteni szavalatot, amely nem mindennapi dolog!...

- Mondom is, fiam, mégpedig nem ok nélkül. Mert ha eget-földet érintő szerelemben, zengve és sikoltva ezt te fogalmaztad is meg így, azt viszont én magam már jóval előtted láttam, hogy a hideg úron holló repül át és a csend kihül. És mivel a hallásom sem épp a régi, emlékszem, hogy egy fényözönös világreggelen betű szerint azt kérdeztem magamtól: Hallod-e, csont, a csöndet? Fáradtan összekoccannak a molekulák...

József Attila ekkor fáradtan feltápáskodott; szeme, mint a legyeké, feketén és megtörten, ezernyi kis prizmából szórta a fényt; karját széttárta, majd tántorogva előrelépett:

- Azt, amit adtál, - megvan épen, vedd el! Hisz csak hitegettem magam a neveddel... Te jól tudsz engem, sorsom is jól tudod, vedd el tőlem a talentumod!...

- Csillapodj, édes fiam...

- Hogyan csillapodhatnék, amikor annyi csalódás, fájdalom után, íme már az Isten is engem vádol... Most már csak azt áruld el nékem, találkoznak-e a sínpárok a végtelenben, hogy tilalmadat megszegve összelelkezzenek?... Találkoznak-e. Uram?!...

- Attila. Attila, te hitehagyott gyermek!...

Az Isten széthessentette a felhőket, és leugrott hozzá, hogy magához ölelje, épp abban a pillanatban, amikor a világ összes mozdonyai jajgatni kezdtek, hogy aztán többé soha el ne hallgassanak...

* * *

Ozsváth Judit

Jelenben szólaló múlt

Nagy elődök nyomában Szakács Endre szórványlelkéssel

(3. rész)

Bonchida katolikus temploma valóban kívül-belül impozáns. A plébániaépület is lakható, úgy saccolom, hogy akár kétezer lelket is lehetne pasztorálni ilyen körülmények között...

- Pedig a katolicizmusnak régi gyökerei vannak itt is - veszi át a szót Szakács Endre -, erről a reformátusok birtokába került XII. századi katolikus templom árulkodik. Ez a község legrégebbi műemléke. A települést már a 12. században említik az írásos dokumentumok, legtöbbször a szomszédos Székkal együtt, ahol ekkor már királyi sóbányák működtek. *Bonchida* királyi birtok volt. Az első templom az első tatárjárás idején leégett, még ma is látszik a nyugati és déli részen egy-két kövön a pörkölődés. A tatárjárás után, a 13. század közepén Bonchida új telepeseket kapott, ebben az időben építették újra a templomot, a XII. századi falak mentén.

A XIV. század végétől kapcsolódik össze Bonchida a Bánffyakkal, Magyarország és Erdély egyik legnagyobb történelmi múltú családjával. 1233-34-ben *Bánffy Dénes* erdélyi vajda, majd nádor az 1241-es mohi csatában esett el. A család többi tagjai királyhűségükért székely ispáni rangot és birtokot kaptak. Tamás székely ispán fia, Dénes, 1387-ben Bonchidát kapta adományba Zsigmond királytól. Ezután kisebb-nagyobb megszakításokkal a család birtokolta Bonchidát.

- Kezdetben talán csak erődítményt építettek, s majd később költöztek ide a Bánffyak.
- A legelső időkről, tudtommal, nincs írásos bizonyíték. *Kelemen László* szerint az 1437-es parasztlázadás után nyertek várépítési privilégiumot itt a Bánffyak, s egy évszázaddal későbbi iratok már a kúria meglétéről is tanúskodnak.

- A családnak ez az ága több kiemelkedő személyiséget is jegyez...

- Az általam összegyűjtött leírásokból sorolom a legjelentősebb bonchidai Bánffyakat. *Bánffy Dénes*, Kolozs megye főispánja, kolozsvári főkapitány, Erdélyország fővezére volt, őt félelemből Apafy Mihály lefejeztette. Dénes fiát, *Györgyöt*, az osztrák uralkodóház fogadta kegyeibe, ő lett az erdélyi fejedelemség első főkormányzója 1696-ban. Ekkor kapta grófi rangját is. Az ő fia, *Dénes*, kolozsvári főispán lett, Mária Terézia titkos tanácsosa és főlovászmestere. A család későbbi tagjai már nem ilyen kiugró személyiségek, gondatlanságuk és alkalmazottaik súlyos visszaélései miatt le is mondtak Bonchidáról. 1858-ban Bánffy József Koburg hercegnek adta el Bonchidát, de ő átengedte a vásárt *Bánffy Miklósnak*, az Alsó-Fehér megyei főispánnak, aki titkos tanácsos és királyi főpohárnokmester volt. Majd ennek fia, *György* örökölte méltóságait és Bonchidát. Utolsó tulajdonosa György fia, *Miklós*, aki az első világháború előtt az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere és diplomatája, író és művészetkedvelő ember volt.

- Állítólag az ő idejünkben ez a kastély Versailles és Schönbrunn szépségével vetekedett...

- A mai kastélyt Bánffy Mihály és Kapy Judit fia, Dénes, építette át a XVII. század 50-es éveitől kezdve. Az építkezés hosszabb ideig tartott és nem egységes terv szerint készült, talán a régebbi építmények kötötték az építésvezetőket. A kastélynak négy sarokbástyája van, ezek méretei eltérőek, elhelyezésük is más-más, sőt a falak vastagságában is van különbség. Az északi szárny hossza meghaladja az 50 métert (ez összefüggő egésznek alkot), és valószínű, hogy Bánffy Dénes építése, ám a bástyák minden bizonnyal korábbi korból valók. Az emeleti rész ablakai háromszögű lezáródásúak, a földszintiek vízszintesek és szemöldökpárkány díszíti őket. A földszinti termék fiókos dongával, az emeletiek sík mennyezettel vannak fedve, a lépcsőház, a szárnyépületek és a többi építmény sem eredeti tagozódása, új mesterek új stílusaikról árulkodnak.

A lefejezett Bánffy Dénes utódai idején romlásnak indult a kastély, s csak egy évszázaddal később, az építető unokája - szintén Dénes - vette kezébe az elhanyagolt épület ügyét. 1748 és 1753 között teljesen felújította, korszerűsítette. *Grimmelt Péter* neves kolozsvári kőművessel dolgoztatott, a belső és külső szobrokat és minden ajtófélfát díszítését *Johannes Nachtigallal* faragtatta. Az udvari homlokzatot 32 mitológiai alakról mintázott szobor, a főépület mindkét homlokzatát 3-3 szobor díszítette és a díszkapu fölött két griff tartotta a hatalmas Bánffy-címert. A kastély keleti szárnyainak helyén új istállót és lovardát építetett patkó alakban. A 32 lóra tervezett istálló a bécsi udvari istálló mintájára készült, s valószínű, hogy az egész előudvari terv Bécsből származott. A kastélynak 49 lakrésze volt, XIV. és XVI. Lajos stílusú bútorokkal, nagy fehér kályhakkal, üvegfüggős barokk csillárokkal, értékes festményekkel, szőnyegekkel berendezve. Különleges könyvtára sok ritkaságot tartalmazott. A berendezés a rokokó stílust követte, és az épületegyüttes a 400 holdas parkkal együtt valóban hasonlíthatott az említett két Európai-hírű kastélyra.

Gyermekkorom legszámosabb emléke Bonchidához kapcsolódik. Itt töltöttük az év legnagyobb részét, rendszerint május közepétől karácsonyig. Karácsonyra Budapestre költöztünk. [...] Bonchidán az óriási park uralkodik emlékeimben. A Szamos sok ága szeli át, számos szigetet képezve. Hosszú, tágas rétek, átjárhatatlan sűrűségek váltakoznak benne, honnan ezer meg ezer, akkor már százéves nyárfa iramodott az égnek. [...] Valóságos őserdőnek hatott a park, különösen az a közel háromszáz holdas sziget, aminek Nagyberek volt a neve.

Hosszú kaszálók nyúltak el benne, kisebbek is, sűrű szálerdő mélyén. Mindenfelől azonban nyárfasűrű zárta körül. Meg nem szakította fal, toronymagas fák óriási fala állott körös-körül, nagyobb rétek közepén csoportok, és mindez olyan dús, olyan gazdag lombozattal, hogy a környék dombjaiból semmi sem látszott, azt hitte volna az ember, hogy sík vidéken van, akárha az Al-Dunán.

*Bánffy Miklós: Gyermekkori emlék
(részlet)*

Mindennek a pompának 1944 októberében vége lett, akkor ugyanis a visszavonuló német seregek *Bánffy Miklós* iránti bosszútól hajtva részben kifosztották, majd felgyújtották a kastélyt. A következő években tovább fosztogatták, komolyabb restaurációhoz alig négy éve fogtak.

- Az értékes múlt formált-e valamiféle különös bonchidai öntudatot az itteni emberekben?

-A katolikus hívek félreismerhetetlenül büszkék arra, hogy ilyen szép templomuk van, és jól tudják, hogy ezt Bánffy Miklós grófnak köszönhetik, ő építtette a felesége tiszteletére. A család többi tagjával elmentében ugyanis a gróf felesége és leánya katolikus volt. Az építkezésről csak a korabeli újságokban találtam leírást, a plébánia erre vonatkozó iratai sajnos nincsenek meg.

Amúgy azt érzékelem, de lehet, tévedek, hogy amikor a látogatóknak kell mesélniük Bonchida múltjáról, nagyon büszkék a helyi magyar emberek, ám életvitelükben már nem maradt meg az a szép igényesség, amely - talán - jellemezte az itt-lakókat a Bánffykorában. De ezért rajtuk kívül több minden is felelős, főképpen az agyakat átmosó 40 éves kommunizmus. A régi időkről viszont hitelesen tudna mesélni a falu legidősebb lakója, a 99 éves katolikus Kallós Mariska néni.

(A felvételeket a szerző készítette. Megjelent a *Keresztény Szóban*)
Folytatjuk

* * *

Polyák Mariann

Ávedik Lukács és az erzsébetvárosi örmény közösség a XIX. század második felében 2. rész

Könyvei közül kiemelkedő a *Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája*, melyet a Millenniumra írt, a korábbi kutatásait is felhasználta benne. Erre a munkára a város vezetősége kérte fel, s igen hamar kellett eleget tennie a követelményeknek. Viszont mint a város szülötte, és plébánosa, ő volt erre a munkára a legalkalmasabb személy. Több történelmi tárgyú műve is született: Dicsőítő beszéd Aranyszájú Szent Jánosról, Az örmények történelme, és Az örmény kereszténység eredete, illetve nem csak történelmi témájú könyveket írt: utazásairól és örmény liturgikus könyveket is összeállított.

A könyvek kiadásához szükséges engedélyeket, vizsgálatokat gyakran nehezen tudta Gyulafehérvártól megszerezni, erről szólnak hosszadalmas levelezései a püspökséggel. Még nehezebben kapott viszont engedélyt az örmény liturgiával foglalkozó, annak különlegességeit bemutató könyve: *Az örmény katolikus szent mise*.

A hatvanadik évéhez közelítő Ávedik betegsége már 1905-ben súlyos volt, így plébánosi teendőit egy ideig nem tudta ellátni. 1908. augusztus 9-én rosszul lett. Ettől kezdve már rohamosan romlott az állapota. 1909. április 5-én (Nagyhétfőn) 3 távirat érkezett Erzsébetvárosból az erdélyi püspöknek Gyulafehérvárra. Mindhárom arról számolt be, hogy a helyi örmény plébános, Ávedik Lukács aznap délben elhunyt, temetése két nap múlva lesz. Ávedik Lukács végrendeletét 1908. október 10-én fogalmazta meg, érdekes, hogy rögtön az első pontban ezt kérte: Határozott akaratom, hogy temetésem előtt felboncoltassam, illetőleg szívem kivéttessék. E célra Egyszáz Koronát hagyok. Majd meghagyta a temetés előírásait, továbbá lelki üdvéért alapítványt tett, melyből évente halála napján mondjanak érte szentmisét.

Az erzsébetvárosi örmény katolikus egyházközség 1909. évi április 16-i üléséről fennmaradt jegyzőkönyv számol be arról, hogy dr. Issekutz Győző, mint egyházi főgondnok bejelentette Ávedik Lukács halálát, majd az őszinte részvét teljes megnyilatkozásával méltatta az elhunytat nemcsak egyházközségük, de az örménység érdekében kifejtett tevékenységét is. Ezekre való tekintettel indítványt tett a néhai emlékének jegyzőkönyvi megörökítésére és arcképének olajfestményben az örmény katolikus anyateplom részére való beszerzésére, melyet a jelenlevők el is fogadtak.

Hermann Antal néprajzkutató írt „gyászbeszédet” Ávedik temetése után a Szamosvölgye számára, melyben megemlékezett a nagybőjtben elhunytáról, aki szerinte „kiváló” magyar-örmény volt. Nagybőjti hangulatát azonban nem követte a Feltámadás öröme, Ávedik halála mellett ugyanis az örménység napjának leáldozását is fájlalta. A cikkíró ezt követően előszámlálta, mi az, amit elmulasztott megtenni az elhunyt főesperes az örménység fenntartásának érdekében. Ezt a megdöbbentő gondolatát így fogalmazta meg: „De az elhunyt nem érezte elég tudatosan, hogy magyar nemzeti érdek az, hogy a színmagyarrá vált örménység megőrizze faji erényeit és ezek főápolóját, az örmény rítusú és nyelvű egyházat. Az ő rajongó magyar hazafisága azt tartotta kívánatosnak, hogy az örmények nyom nélkül olvadjanak bele a közmagyarságba. Azért nem is harcolt az örmény jelleg kidomborításáért, az örmény rítus szigorú érintetlenségéért. Jóhiszeműleg engedte gyengülni az örmény hagyományt. Nem buzgólkodott közös örmény intézményekért. El is halványult Erzsébetvárosban az örmény rítus, az örmény közérzet, és vele a város örmény